

Nagy Károly környezetének álneveiről

PAJORIN KLÁRA

A humanista névváltoztatási divat történeti előzményeit keresve hiábavaló fáradságnak látszott faggatni az ókort,¹ melyből tudásunk szerint a humanizmus mintái valók. Hasonló jelenséget Nagy Károly udvarában találunk, ahol – mint köztudott – a bibliaiak mellett nagy számú antik hangzású álnevet használtak. Magát a királyt közismert Dávid nevén és Salamonnak is hívták. Az álnevek nagy részét a király nevelője és ideológusa, az angolszász Alkuin adta, aki magát többnyire Albinusnak, ritkábban Flaccusnak vagy Albinus Flaccusnak jelölte. Az udvari álneveket, létüket regisztrálva és példákkal illusztrálva, a karoling-kutatás sokáig érthetetlen kuriózumoknak vagy játékoságra utaló, megmosolyogni való jeleknek tartotta, majd magyarázatuként az a feltételezés fogalmazódott meg, hogy valamiféle akadémiára kell hogy utaljanak.² Fontosságukra a Nagy Károly udvaráról szóló tanulmányában Josef Fleckenstein hívta fel először a figyelmet. A szerzőnek feltűnt, hogy számuk lényegesen nagyobb, mint addig gondolták, és mélyebben vizsgálva őket, megállapította, hogy bennük Károly udvarának pregnáns jellemzőit kell látnunk. Meggyőző érveléssel mutatta ki, hogy nemcsak az ún. „akadémia” tagjai, de mások is viseltek álnevet, s ebből egyrészt az udvarban levő barátságkultuszra és „familiaritás”-ra, másrészt arra következtetett, hogy az oktatás és képzés Nagy Károly egész udvarára kiterjedt.³ A karoling álnevek közül a legnagyobb érdeklődést Nagy Károly bonyolult szimbolikájú Dávid neve váltotta ki.⁴ A bibliai királynév a frank uralkodóban nyerte el végleges keresztény tartalmát, és később más nemzeteknél a Salamon névvel együtt az ideális világi uralkodó szimbolikus megjelenítésére szolgált. I. András királyunk fiainak Dávid és Salamon kívánságnévében,⁵ az ún. Egbert-ordo XI. századi magyar adaptációjának Dávidra és Salamonra való utalásaiban,⁶ továbbá a László-legenda Dávid-névvariációiban⁷ nemcsak a két ószövetségi királyra, hanem arra a Nagy Károlyra vonatkozó szimbólumokat is kell látnunk, akinek a személyét és uralkodási elveit Árpád-házi királyaink a Szent István-i *Intelmek* óta példaképüknek tartották.

¹ Az ókori névtanról ld. Ernst Fraenkel: *Namenwesen*. – In: *Paulys Real-Encyclopädie*, 16. Stuttgart, 1935. 1611–1670. ol.; Rudolf Hirzel: *Der Name. Ein Beitrag zu seiner Geschichte im Altertum und besonders bei den Griechen*. Teubner, Leipzig, 1918.

² Max Manitius: *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters*, I. Teil. München, 1911., újranyomva: Beck, München, 1965. 249. l. (*Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft*, 9. Abt., II. Teil, I. Bd.)

³ Josef Fleckenstein: *Karl der Grosse und sein Hof*. – In: *Karl der Grosse, Lebenswerk und Nachleben*, I., *Persönlichkeit und Geschichte*, hrsg. von Helmut Beumann. Schwann, Düsseldorf, 1965. 24–50. l.

⁴ Fleckenstein: i. m. 41. l. Bövbenben ld. H. Steger: *David Rex et Propheta*. – In: *Erlanger Beiträge zur Sprache und Kunstwissenschaft*, 6., 1961.

⁵ Kornél Szovák: *The Image of the Ideal King in Twelfth-Century Hungary (Remarks on the Legend of St Ladislas)*. – In: *Kings and Kingship in Medieval Europe*. Ed. by Anne J. Duggan. London, 1993. 241–264. l.

⁶ I. m., 260. l.; Gerics József: *Az úgynevezett Egbert (Dunstan)-ordo alkalmazásáról a XI. századi Magyarországon*. – In: *Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról*, kiad. Székely György. Bp., 1984., 254. l.

⁷ K. Szovák: i. m.

Az alábbiakban csupán az ún. udvari álnevekre összpontosítva a figyelmet, a róluk szóló ismereteket kívánom bővíteni, és érzékeltetni szeretném, hogy e nevek nem kevésbé voltak „spirituális”⁸ tartalmúak, mint az élükön álló Dávid és Salamon név.

Szükségesnek látszott feltenni a kérdést, hogy számukat tekintve milyen nagyságrendben gondolkodhatunk. Nagy Károly, valamint Alkuin két említett álnevével együtt magam hatvanhárom ismerek. Gyűjteményem⁹ nem mondható teljesnek, de úgy gondolom, hogy a fellelhető nevek túlnyomó részét tartalmazza. Számuk több, mint ahány személy áll mögöttük; a híres Károly-biográfusnak, Einhardnak és Riculf mainzi érseknek is két álneve volt. Már a nevek számbavételénél feltűnik a görög–latin nevek jelentős túlsúlya. Alkuin és Károly neveit nem számítva, negyvenkilenc antik származású névvel szemben tizenegy bibliai név áll.

A görög–latin nevek között közneveket (Altapetra = Hochstein presbyter, Anthropos = Monna, Aper = St. Armand-i apát, Aquila = Arn salzburgi érsek, Caucus, Cuculus, Gallicellula, Magus = Adalbert udvari káplán, Merula, Nardus vagy Nardulus = Einhard egyik neve, Vitulus), római gens- és antik népneveket (Antonius = Adalhard, Károly rokona, corbic-i apát, Calvinus, Flavius = Riculf egyik neve, Idithun – talán Idéthen helyett –, Drances, Maurus = Hrabanus Maurus, Sulpicius), mitológiai neveket (Calydon, Daphnis, Ledanus = Aidanus, Mopsus, Philemon, Venerius), költőneveket és történeti személyek nevét (Homerus = Angilbert, Maro, Naso = Modoin ír költő, Julius = Pippin, Nagy Károly fia, Dares, Malchus, Stratocleus), Vergilius eklogáiból ismert pásztorneveket (Corydon, Thyrsis = Maginfred kamarás, Damoetas = Riculf másik neve, Menalcas = Audulf főtétekfogó) találunk, továbbá külső vagy belső tulajdonságra utaló mellékneveket (Candidus = Witto, Credulus, Fortunatus = Amalharius trieri püspök, Lentulus, Macharius = Richbod trieri püspök, Niger, Prodigus, Speratus). A női nevek jelentést tartalmazó főnevek vagy melléknévből képzett nevek: Lucia (Gisla, Nagy Károly testvére), Delia (szintén Károly testvére), Eulualia (Guntrada, Adalhard testvére), Columba (Rotrud, Károly lánya), Mathematica.

A bibliai nevek az Újszövetségből való Zakeus (Zacheus) vámosnév kivételével ószövetségiek: Hildibald udvari főkáplán, Beseleel = Einhard másik neve, Jesse = „magister ministrorum”, az udvari szolgák főnöke (?), Nathanael = Fridugis, Nemias = főpohárnok, Onias, Samuel = Bernroad von Echternach, wormsi püspök, Simeon = Eanbaldus, yorki érsek, Zacharias = udvari presbiter. Itt említjük meg Paulinus de Aquileia Timotheus nevét, amely három helyre is besorolható: görög történeti név, újszövetségi név, emellett önálló jelentéstartalma van. Kérdéses, hogy az Itáliából érkezett Paulinus Nagy Károly udvarában, vagy aquileiai patriarchává szentelésekor kapta-e. Mint ismeretes, valamennyi bibliai név beszélő név. Kisebb számuk ellenére, a görög–latin nevekénél nem kevésbé fontosak, hiszen Nagy Károly mindkét álneve a Bibliából való.

Az álnevek jó részéről tudjuk, hogy kit takart. Többségük frankokat, emellett germánokat, írket és angolszászokat. A két Itáliából való longobárd, Petrus de Pisa és Paulus

⁸ A szó spirituális jelentéséről bővebben ld. Friedrich Ohly: Vom geistigen Sinn des Wortes im Mittelalter. – In: Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur, 89. 1959., 1–23. l.

⁹ Túlnyomó része Alkuin műveiből való: Albinus seu Alcuini ... opera, I–II., ed. Frobenius. Ratisbonae 1777. Ugyanez újranomva in: Migne: Patrologiae cursus completus, tom. 100–101., Paris, 1851. (Frobenius kiadását használtam; a továbbiakban: Alkuin.)

Diaconus nem kapott álnevet.¹⁰ A nevek viselői a király családtagjai és rokonai, továbbá egyházi és világi tisztségviselők, akik az udvarban éltek vagy forgolódtak, a király személyét vagy politikáját szolgálták, s egyúttal Alkuin baráti, tanítványi körébe is beletartoztak; segítették, támogatták az angolszász költő és teológus frank misszióját.

Úgy látszik, a pogány antik és bibliai álnevek megoszlásában nincs semmiféle ráció. A Homérosz név Angilberthez tartozik, aki Nagy Károly udvari főembere, titkos tanácsosa és – mint álnevéből is következik – költő volt; az egyik vergiliusi pásztornév tulajdonosa Audulf étekgfő, a másiké Riculf mainzi érsek. Einhard egyik neve bibliai, a másik latin szó.

A fő névadó, Alkuin kora tudományának fellegrárában, a yorki katedrális-iskolában tanult, majd tanított, onnan hozta magával Nagy Károly udvarába görög–latin műveltségét, teológiai tudását és Bibliai-exegézisen, valamint Isidorus *Etymologiae*-jének tanulmányozása során kimunkált névszemléletét. A bibliai nevek jelentésének feltárása Jeromos alapvető könyve¹¹ és Ágoston interpretációi nyomán vált általános gyakorlattá, mely az óangol irodalmon is korán éreztette hatását.¹² Isidorus enciklopédiáját már a VIII. századtól fogva jól ismerték az írek, angolszászok és a frankok,¹³ s bizonyos, hogy Alkuin névszemléletének alakulásában is nagy szerepet játszott. Az angolszász szerző hivatkozás nélkül vett kölcsön Isidorus egyik szóetimológiáját,¹⁴ s az Isidorustól elsajátított módszert maga is alkotó módon felhasználta.¹⁵ Az *Etymologiae*-ből tanultakat nemzeti nevek interpretálásában is alkalmazta. A középkori etimológia egyik korai, fontos dokumentumaként tartják számon egyik epigrammáját, melyben a Dodo nevet a latin *do* (adok) ige megketőzésként értelmezte.¹⁶ E mellé állíthatjuk a *Carolus – Cara lux* névetimológiát, mely az egyik Nagy Károlyról írt költeményből való:

„Nomen est hoc merito *Carolus* sortitur in orbe,
Haec *cara* est populus *lux* et sapientia terris.”¹⁷

Alkuin névetimológiái nem egyedül állóak a karoling költészetben. Paulus Diaconus vagy Petrus de Pisa írta azt a költeményt, mely a metzi püspököket sorolja fel, latin nevük jelentéstartalmával jellemezve őket.¹⁸

¹⁰ Fleckenstein: i. m., 44. l.

¹¹ *Liber interpretationis hebraicorum nominum*. – In: *Corpus Christianorum, series Latina, LXXII, Pars I*, I. Turnholt, 1959.

¹² Ld. Fred C. Robinson: *The Significance of Names in Old English Literature*. – In: *Anglia*, 86., 1968., 14–58. l.

¹³ Isidorus von Sevilla. – In: *Lexikon des Mittelalters*. München–Zürich, 1990. 679. l.

¹⁴ Ld. *amicus* (animi custos) etimológiáját. – In: Alkuin: i. m., I. 97. l. vö. Isidorus: *Etymologiarum sive Originum libri XX*. Ed. W. M. Lindsay. Oxford, 1911. X. 4.

¹⁵ Ld. *Mons Oliveti* etimológiáját. – In: Alkuin: i. m., II. 258. l.

¹⁶ „Dodo, iuxta nomen tuum, tu mihi da, da. / Do tibi me totum, sed tu, Dodo, mihi te da.” – Közölve in: *Two Alcuin Letter-Books*. Ed. Colin Chase. Pontifical Institute of Medieval Studies, Toronto, 1975, No 1. 17. l. (Toronto Medieval Latin Text.)

¹⁷ Alkuin: i. m., II. 451. l. – A szerzőség hitelessége kérdéses. vö. Angilberti carmina, in: *Poetae latini aevi Carolini*. – In: *Monumenta Germaniae Historica, Poetarum Latinorum Medii Aevi, I*, ed. Ernestus Duemler, Berolini 1861. 367. l. Ld. még: N. Häring: Angilbert. – In: *Lexikon des Mittelalters, I*. München, 1980. 637. l.

¹⁸ Pauli et Petri diaconorum carmina. – In: *Poetae Latini aevi Carolini i. m.*, 60–62. l.

A névinterpretációiban tükröződő etimológiai szemléletét Alkuin álnévinvincencióiban is érvényre juttatta, hasonlóképpen értelmesítve nemzeti neveket. Hangalaki hasonlóságon alapuló azonosítással, adnominatióval hozta létre saját eredeti Alchwin nevéből (jelentése: a templom szolgálója) az Albinus álnevet, mely római családnévként ismert, és fehérítőt jelent. Ugyanilyen módon jött létre az Einhard név –*nhard* tagjából a Nardus (magyarul nárdus) latin név. A nevek egy másik fajtája egyszerű fordítás. Az Aquila név alkuin igen jó barátjának, Nagy Károly diplomatájának, Arn salzburgi érseknek az álneve. Az érsek eredeti neve az ófelnémet *earn*, *arn* szóval azonos, mely sast jelent.¹⁹ Az Altapetra (magas kő) név mögött Hochstein presbyter áll; az Anthropos név azt a Mann (Monna vagy Moni) nevű Alkuin-tanítványt takarhatja, akit a mester az egyik levelében nemzeti néven nevez meg.²⁰ A nevek harmadik csoportja a név jelentéstartalma és a vele elnevezett személy lényeges tulajdonsága közötti hasonlóság alapján jöhetett létre.

Nem valószínű, hogy Alkuin másképp szemlélte a görög–latin neveket, mint a bibliaiakat. Nagy Károly számára az ószövevségi nevekből kivonatot készített, melyben betű szerint, allegorikusan és morálisan értelmezte őket. A bibliai szövegek háromszintű elemzési, értelmezési lehetőségei Órigenész (185–254) óta ismertek voltak, és a rendszert éppen Alkuin tanítványa, Hrabanus Maurus egészítette ki négy szintűre.²¹ A bibliai nevekről szóló összeállítás fontos dokumentuma Alkuin és Nagy Károly névszemléletének, mert azt is megtudjuk belőle, hogy pontosan mit értettek allegorikus és morális jelentésen (a betű szerinti nem szorult magyarázatra, azonos a héber nevek jelentésével).

Az allegorikus jelentés Krisztustól való – írja Alkuin –, „Krisztus ugyanis e pátriárkákön át [...] jött a világra, és ezek mindegyikének a szolgálatát magában hordozta allegorikusan, továbbá Krisztus e nevek értelmezésével akarta jelezni a mi üdvösségünket.”²² Ezek illusztrálásául Alkuin példái közül Nagy Károly egyik álnevét, a Salamont választotta ki, mely „betű szerint” Békességet jelent. „Salamonban – olvassuk – békességes, ahogy mondta: «Békét adok nektek, az én békémet hagyom rátok.» [Jn. 14.27.] Hasonlóképp mondta az Apostol: «Ő a mi békénk, aki a kettőt egyesítette.» [Ef. 2.14.]²³

A morális magyarázatokat Alkuin így vezeti be: „Felismerhetjük, hogy ezek a név-értelmezések morálisan is sokféleképpen épülésünkre szolgálnak. Ahogyan Krisztus mindenhol gondot viselt a mi üdvösségünkre, úgy a pátriárkák nevei az előrehaladást jelentik.”²⁴ – A Salamon név morális jelentésében arra int, „hogy amennyire telik tőlünk, minden emberrel legyünk békességben, mivel «Boldogok a békességesek, mert őket Isten fiainak fogják hívni»”. [Mt. 5.9.]²⁵

A Salamon név allegorikus jelentése: „aki a kettőt egyesítette”, számunkra is képes felidézni mindazt, amit Nagy Károly történeti szerepének lényegéről, jelentőségéről más

¹⁹ Two Alcuin Letter-Books, i. m., 20. l.

²⁰ Alkuin: i. m., II. 258. l.

²¹ Adamik Tamás: Szónoklat. – In: Világírodalmi Lexikon, 14. Bp., 1992. 663. l.

²² „Per hos enim Patriarchas Christus [...] veniebat in mundum; et horum omnium in seipso allegorice gerebat officium; et in horum interpretatione nominum nostram designare voluit salutem.” (Alkuin: i. m., I. 451. l.)

²³ Vö. uo.

²⁴ Moraliter hae quoque interpretationes nominum ad nostram aedificationem multimodis pertinere noscuntur. Sicut Christus ubique nostrae salutis gerebat causam, ita et patriarcharum nomina designant profectum.” (Alkuin, i. m., I. 453. l.)

²⁵ Vö. uo.

forrásokból tudunk. A frank király birodalmában egységbe foglalta a román és germán népeket, és a középkorban először kapcsolta össze a görög–latin antikvitás imperiális és kulturális örökségét a keresztény eszmeiséggel. Az *Efezusiaknak írt levél*ben, melyből a fenti idézet való, az Apostol – Pál – a levél címzettjeit körülmetéletleneknek, Izrael közösségén kívül állóknak nevezi, és ezt mondja nekik: „Most azonban ti, akik «távol» voltatok, Krisztus Jézusban «közel» kerületek, Krisztus vére árán. Ő, a mi békeségünk a kettőt egyé forrasztotta, és a közéjük emelt válaszfalat ledöntötte, az ellenségeskedést kiküszöbölte. [...] Mint békeszerző a két népet magában eggyé, új emberré teremtette, és egy testben mind a kettőt kiengesztelte az Istennel [...]”²⁶ Az Alkuintól felhasznált idézet szövegkörnyezete arra is rávilágít, hogy milyen ideológia állt Károly-Salamon békeszerző tetteinek háttérében.

Álneveink többségénél még a betű szerinti jelentést sem sejtjük, nem tudjuk, ki miért kapta a nevét. Csak néhány név akad, melynek a jelentése kézenfekvőnek látszik. Ezek alapján úgy tűnik föl, hogy az álnevekben kifejeződött egykori viselőiknek az udvarban betöltött helye, Nagy Károlyhoz fűződő viszonya. A bibliai Áron főpap tisztségcíme világítja meg, miért kapta Kölni Hilibald uvari főkáplán az Áron nevet. Nemias – valószínűleg Nehemias – főpohárnok nevének „Az Úr vigasztalása” a jelentése. Tisztsége, ha nem azonos is, közel áll bibliai névadójáéhoz, aki étekfogó volt I. Artaxerxes perzsa király udvarában. Az Einhard-Beseleel (Becaleel = az Úr árnyéka) névről adataink is vannak. Egykori viselőjével, akinek Nagy Károly-életrajza a frank uralkodóról szóló ismeretek legfontosabb forrása ma is, sokat foglalkozott a karoling-kutatás. Tudjuk, hogy a királyi udvarban lett Alkuin tanítványa, majd az udvari iskola tanára, és a király tanácsosa volt irodalmi és matematikai kérdésekben. Nemcsak irodalmi, hanem másfajta képzőművészeti tehetséggel is rendelkezett, festett, és komolyan foglalkozott építészettel. Aachenban ő volt az építkezések és az iparművészeti munkák főfelügyelője.²⁷ E tevékenységére Walafried Strabo utal egy versikéjében, melyben Beseleel néven említi őt meg.²⁸ Einhard álnevét a bibliai szöveg világítja meg közelebbről. Az Úr név szerint Beseleelt jelölte ki vezetőül temploma építéséhez, a frigyláda, az oltárok, a kárpitok, a papi öltözetek, a kenetek elkészítésének munkálataira, és így szólt róla Mózesnek: „Nézd, én név szerint meghívtam Becaleelt, Uri fiát, Hur unokáját, Juda törzsből, s eltöltöttem Isten lelkével, hogy adjon neki ügyességet, értelmet és ismeretet minden mesterségre, hogy a munkát eltervezze és mindent kivitelezzen arannyal, ezüsttel és bronzal; hogy a köveket tudja faragni és formálni, a fát metszeni, egyszóval mindenféle munkát el tudjon végezni.”²⁹

Alkuin költő is volt, de nem tudjuk, miért jelölte önmagát az antik költők közül éppen Horatius cognomenével, a Flaccus névvel. Nem nyilatkozott arról sem, miért érezte magára illőnek az Albinus álnevet, melyről büszkén állította: „ez a nevem az ismert emberek között és az egyházban”.³⁰ Eredeti angolszász nevét, melyen ma ismerjük, írásaiiban nem használta, de úgy látszik, hogy pszeudonevei mellett is fontosnak érezte, és ezt saját-

²⁶ Ef. 2. 14. Ford. Gál Ferenc. – In: Biblia. Szent István Társulat, Bp., 1976.

²⁷ Einhard: Das Leben Karls des Grossen. – In: Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte. 1. Unter Benützung von O. Abel und J. v. Jasmund neuarbeitet von Reinhold Rau. Rütten und Loening, Berlin, é. n., 157–213. l.; Einhard: Nagy Károly élete. Ford. Dékány Kálmán. Franklin, Bp., 1901. 6–36. l.

²⁸ Közölve: in: Alkuin i. m., I., k jegyzet 127. lapon.

²⁹ Kiv. 31. 1–5. Ford. Gál Ferenc. – In: Biblia, id. kiad.

³⁰ „Albinus habeo nomen inter notos et filios sanctos Dei Ecclesiae” (Alkuin: i. m., I. 246. l.)

tos módon ki is fejezte. Mint láttuk, az Alchwin név templomszolgát jelent. Alkuin névki-egészítő elemként, titulusként gyakran a diaconus szót használja, mely szó szerint szolgát jelent. Görög eredetű titulását időnként annak ószövetségi megfelelőjével, a levita szóval cserélte fel. A leviták Levi törzsének tagjai voltak, az alacsonyabb papi szolgálatokat végezték. Alkuin egyházi hivatásában valóban a diakónusi tisztségig jutott el, s titulúsához hű maradt, Károly udvarában és tours-i apátként is, amikor más címet is használhatott volna. Diakónus titulúsához feltehetően azért ragaszkodott, mert ezzel Krisztus-követését juttatta kifejezésre. A diakónus-levita nevet így magyaráza az egyik dialógusában:

“[...] görögül diakónusnak, latinul szolgának (minister) mondják, mert amint a pap dolga mintegy a felszentelés, úgy a diakónusé a szolgálatvégzés. Ezért az Urat is diakónusnak nevezték, amikor megmosta tanítványai lábát.

– Miért nevezik a diakónust egyszersmind levitának is?

– Mivel azt, akivel kezdődött a tisztség, Levinek hívták. A leviták ugyanis Levi leszármazottai.”³¹

A *minister* (a ministrator változata), vagyis a szolga a papi rend valamennyi képviselőjének a tevékenységét jelölő kifejezés volt, a legalacsonyabb grádustól kezdve Róma püspökéig, a pápáig. Görög formája később a diakónus tisztségben, latin változata a ministrans-ban rögzült. A megnevezést Krisztustól eredeztették, aki szembeállítva tanítványait a világi hatalom képviselőivel, övéit szolgálatra (ministerium) kötelezte. Mikor a tanítványok azon versengtek, melyikük a nagyobb, Jézus ezt mondta nekik: „A királyok uralkodnak a népeken, s akiknek hatalom van a kezükben, jótévő úrnak hívatják magukat. Közöttetek ne így legyen. A legnagyobb legyen olyan, mintha a legkisebb volna, az előljáró pedig mintha szolgálja volna (ministrator).” [Lk. 22. 25–26.]³² Eugen Ewig mutatott rá arra, hogy a keresztény világi uralkodók közül először Nagy Károly vette magára – minister Dei ecclesiae (Isten egyházának szolgálója) formában – a minister nevet, és a frank világi hatalom képviselői az ő példáját követve kezdték magukat miniszternek, kötelességeiket pedig ministeriumnak nevezni.³³ Álneveink viselői mindnyájan szolgálni kívántak, s az álnévhasználat – legalábbis a megnevezés szintjén – megszüntette az egyházi és a világi hatalom képviselői, valamint a hierarchia különböző fokain állók között a rang- és cím-különbségeket. Hátterükben azonban nem az egyenrangúság gondolata, nem a felfelé törekvők demokratizmusa, a magukat jótévőeknek hívató zsarnokok magatartása áll, hanem a hatalommal való élés Krisztus példájával és tanításával igazolt eszméje.

Hogy miért adott neveket, arról Alkuin az egyik Aquila-Arnnak írt levelében így vall: „tudom, hogy méltóságod és érdemeid szerint te atya vagy, de a szeretet édessége miatt adtam neked nevet”.³⁴ Ez nem tekinthető üres szólamnak. Ha valami képes bámulatba ejteni, megrendíteni Alkuin mai olvasóját, akkor az a soraiból áradó, őszinte szeretet. Krisztus legfőbb parancsolatának betartása, úgy látszik, szívből jövő igénye volt, s hihető, hogy ez adott a szájába új neveket.

³¹ Vö. Alkuin: i. m., II. 434. l.

³² Idézi Eugen Ewig: Zum christlichen Königsgedanken im Frühmittelalter. – In: Das Königtum. Seine geistigen und rechtlichen Grundlagen. Mainauvorträge, 1954. Vorträge und Forschungen, III. J. Thorbecke – Lindau, Konstanz, 1954. 7. l. – Szóvik Kornélnak köszönöm, hogy erre a műre, valamint saját, fentebb idézett cikkére felhívta a figyelmemet.

³³ Eugen Ewig: i. m., 59–63. l.

³⁴ „Scio te Patrem esse dignitate et meritis, sed ex caritatis dulcedine nomen tibi imposui” (Alkuin: i. m., I. 240. l.)

Egy másik, Euluáliának szóló levelében, melyben feltehetően először szólította álneven a címzettet, mintegy indoklásul ezt írta:

„Gyakran a „familiaritas” szokott nevet változtatni, amint maga az Úr Simont Péterre változtatta, és Zebedeus fiait «Mennydörgésfiak»-nak nevezte, amit a régi időkkel vagy ezekkel az újjakkal igazolhatsz.”³⁵

Fleckenstein – aki idézte e sorokat – nem tulajdonított jelentőséget annak, hogy Alkuin itt Krisztus példájára hivatkozott. A familiaritas szó itt nem egészen azt jelenti, amit ma általában értünk rajta. A familia a családon kívül a teljes háznépet, az egy fedél alatt élők közösségét jelentette (még a XVI. századi Itáliában is tartalmazta ezt a jelentést). E familiának – éppúgy, mint az egy vérből valóknak – jellemzője volt a familiaritas, a meghitt, baráti hangnem, mely a teljes bizalmon alapult. Ilyen értelemben Krisztusnak is volt familiája, és ez tizenkét tanítványából állott.

Az Alkuin-idézet forrása Márk evangéliuma (3.13–19), a tanítványok kiválasztásának jelenete. Jézus kiválasztja tizenkét tanítványát, s hármójukat, Simont, Zebedeus két fiát, Jánost és Jakabot álneveken nevez. Mint erre már többen is rámutattak, a névváltoztatás ténye mind az Ó-, mind az Újszövetségben a jelenet és/vagy a személyek fontosságára hívja fel a figyelmet.³⁶ Ugyanez a három tanítvány Máté evangéliumában is szerepel (4.21). Simon-Péter testvére, András mellett ők az első tanítványok, akiket Krisztus a galileai tenger mellett megszólított, s elhívta őket, hogy kövessék. Akárcsak a Beseleel névről szóló ismeretek, ez az Alkuin-idézet is azt sugallja, hogy az álnevekhez a kiválasztottság- és elhivatottság-tudat is hozzá tartozik.

A görög–latin álnevek természetesen utalnak egykori viselőik olvasmányélményeire és műveltségére, kifejezik mindazt, amit összefoglalóan – s mint többen rámutattak, helytelenül – karoling reneszánsznak szokás nevezni. De mit fejeznek ki a bibliai álnevek? Nyilván jelöltjeik keresztény mivoltát. Csakhogy ezt egyszerűbben, keresetlenebbül is kifejezhetnék. Például újszövetségi és más keresztény szentnevekkel, de ilyeneket – az említett három Itáliából érkezettől kívül – Károly alattvalói között nem találunk. A frankok, az angolszászok, írek és germánok Nagy Károly korában – s még jóval később is – keresztelésük után is általában nemzeti neveket viseltek. Az ószövetségi álnevek éppoly irodalmi ízűek, mint a görög–latinok. Mintha ezek is jelezni, sugallni kívánnák Nagy Károly alattvalóinak, népe képviselőinek keresztény irányultságát. Mintha a két kultúrkörből vett nevek összessége allegorikus jelzésként mutatna rá arra a jelenségre, amelyet Nagy Károly „imperium christianum”-ának – keresztény birodalmának – nevezünk.

³⁵ „Saepe familiaritas nominis immutationem solet facere; sicut ipse Dominus Simonem mutavit in Petru, et filios Zebedei filios nominavit Tonitru, quod etiam antiquis, vel his novellis diebus probare poteris.” (Alkuin, i. m., I. 247. l.) – Idézi Fleckenstein: i. m., 45. l.

³⁶ Vö. Erich Fascher: Petrus. – In: Paulys Realencyclopädie, 38. Halbbd., Stuttgart, 1938, 1338. col.; Gertrud Thoma: Namensänderung in Herrscherfamilien des mittelalterlichen Europa. Lassleben, Kallmünz über Regensburg, 1985., 14–15. l. (Münchener Historische Studien, Abt. Mittelalterliche Geschichte, 3. Bd.)